

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему:

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «БЕЗПЕКА»
НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Виконала:

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 013 Початкова освіта

Наталія МІЛЬТО

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Людмила ЛУК'ЯНИК

Рецензенти –

доктор педагогічних наук, доцент

Наталія ГРОНА

кандидат педагогічних наук, доцент

Оксана ТРЕТЯК

Рівне - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «БЕЗПЕКА» НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	7
1.1. Теоретико-практичні основи формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ»	7
1.2. Психолого-педагогічні основи проведення уроків «Я досліджую світ» у початковій школі	11
1.3. Зміст поняття «критичне мислення» у науково-педагогічній літературі	14
1.4. Характеристика рівнів сформованості критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ» (констатувальний етап експерименту)	19
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «БЕЗПЕКА» НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	32
2.1. Вихідні позиції в організації експерименту	32
2.2. Експериментальна методика формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ»	40
2.3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ» (формувальний етап експерименту)	60
Висновки до другого розділу	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З того часу, коли освіта України кардинально змінилася з новими тенденціями НУШ, виникала необхідність в оновленні методів і прийомів навчання, у запровадженні інноваційних технологій у процес формування в учнів предметних і життєвих компетентностей. Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні орієнтуватися у мінливості життя, приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, самооцінювати результати своєї діяльності, вміти мислити гнучко, динамічно, бути здатним адаптувати своє мислення до мислення інших людей. Ці завдання актуальні на кожному етапі шкільної освіти, а її початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення.

Ступінь розробки теми у науковій літературі. Дослідженню критичного мислення присвятили свої праці багато науковців. Цей феномен у своїх науково-педагогічних працях досліджували **вітчизняні науковці:** О. Захаренко, І. Волков, М. Гудзик, Є. Ільїн, С. Лисенкова, Т. Гончарова, Н. Волкова, М. Фіцула, В. Лозова, М. Вашуленко, О. Савченко, І. Підласий, С. Кульневич, Н. Бордовська, А. Реан, І. Харламов, В. Козира, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло та ін.

Ефективні шляхи формування критичного мислення учнів пропонували у свій час також **закордонні вчені:** Д. Клустер, А. Бідл, Д. Кларк, Р. Енніс, Е. Норріс, Д. Халперн, М. Ліпман, Р. Пауль, Д. Брукфілд та ін.

Таким чином, потреба у підвищенні фахових знань вчителів початкових класів в оволодінні алгоритмом проведення освітнього процесу з використанням методики, спрямованої на формування критичного мислення учнів початкових класів зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ».**

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ».

Згідно з вищезазначеною метою можна сформулювати **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати наукову, методичну та психолого-педагогічну літературу з обраної теми і дослідити проблему формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення.
2. Визначити теоретико-практичні основи формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення у контексті змістової лінії «Безпека».
3. Розкрити психолого-педагогічні особливості формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення у контексті змістової лінії «Безпека».
4. Дослідити суть поняття «критичне мислення».
5. Експериментально перевірити формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ».

Об'єктом дослідження є освітній процес учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ».

Предметом дослідження є формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ».

Дослідження проводилось з опорою на наступні методи:

- теоретичні: метод теоретичного синтезу та аналізу при визначенні об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження;
- емпіричні: аналіз наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури, добору фактичного матеріалу, аналіз досвіду роботи вчителів загальноосвітніх шкіл і результатів навчальної діяльності учнів;
- методи математичної статистики.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріали дослідження та його висновки можуть бути використані вчителями початкових класів у їх практичній діяльності.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в ході педагогічної

практики. Основні положення та висновки дослідження було викладено в доповідях та повідомленнях:

- на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти» (Рівне, 14 травня 2025 року);
- на V Всеукраїнській науково-практичній е-конференції «Освіта і виховання в інформаційному суспільстві в умовах воєнного та повоєнного часу» (Рівне, 13-14 листопада 2025 року);
- на засіданні методичних об'єднань учителів початкових класів.

Основні результати дослідження викладено у 3 публікаціях:

1. Мільто Н.В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека». Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (14 травня 2025 року). Рівне: РДГУ, 2025. С. 117-119.
2. Мільто Н.В. Реалізація змістової лінії «Безпека» у контексті уроків «Я досліджую світ». Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної е-конференції «Освіта і виховання в інформаційному суспільстві в умовах воєнного та повоєнного часу», м. Рівне, 13-14 листопада 2025 р. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2025. С. 82-84.
3. Лук'яник Л.В., Котяш Л.С., Мільто Н.В. Формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістових ліній «Безпека» та «Добробут» на уроках «Я досліджую світ». *Філологічна освіта: теорія, методика практика: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне: РДГУ, 2025. С. 94-96.

Структура дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури.

ВИСНОВКИ

1. Дослідженню критичного мислення присвятили свої праці багато науковців. Цей феномен у своїх науково-педагогічних працях досліджували **вітчизняні науковці**: О. Захаренко, І. Волков, М. Гудзик, Є. Ільїн, С. Лисенкова, Т. Гончарова, Н. Волкова, М. Фіцула, В. Лозова, М. Вашуленко, О. Савченко, І. Підласий, С. Кульневич, Н. Бордовська, А. Реан, І. Харламов, В. Козира, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло та ін.

Ефективні шляхи формування критичного мислення учнів пропонували у свій час також **закордонні вчені**: Д. Клустер, А. Бідл, Д. Кларк, Р. Енніс, Е. Норріс, Д. Халперн, М. Ліпман, Р. Пауль, Д. Брукфілд, Д. Халперн та ін.

2. Теоретико-практичні основи формування в учнів початкових класів навичок критичного мислення у контексті змістової лінії «Безпека».

Теоретичні основи ґрунтуються на таких положеннях:

1) Компетентнісний підхід передбачає формування в учнів умінь аналізувати інформацію, оцінювати ризики, приймати відповідальні рішення щодо власної безпеки та безпеки інших.

2) Діяльнісний характер критичного мислення визначає необхідність опори на активні методи: аналіз ситуацій, порівняння, синтез, проблемне запитування, рефлексію.

3) Психолого-педагогічні закономірності розвитку молодших школярів свідчать про важливість використання наочно-образного матеріалу, ігрових та інтерактивних форм роботи, які сприяють кращому усвідомленню небезпечних ситуацій та обґрунтуванню власних дій.

4) Концепція безпекової компетентності визначає критичне мислення як ключовий компонент, що забезпечує здатність учнів розпізнавати загрози, передбачати наслідки та обирати безпечні моделі поведінки.

5) Положення НУШ, які акцентують важливість розвитку навичок XXI століття — аналізу, оцінювання, роботи з інформацією, аргументації, прийняття рішень.

Практичні основи формування критичного мислення молодших школярів у змістовій лінії «Безпека» передбачають:

1) Використання ситуаційних завдань і кейсів, що моделюють реальні та потенційно ризиковані життєві обставини (побутові, дорожні, соціальні, інформаційні).

2) Постановку проблемних запитань, які стимулюють учнів аналізувати інформацію, висувати гіпотези, порівнювати варіанти розв'язання проблеми.

3) Інтерактивні методи навчання (робота в парах і групах, «мозковий штурм», рольові ігри, «дерево рішень», «таблиця ризиків»), що залучають дітей до колективного обговорення та аргументування.

4) Рефлексивні технології: самооцінка рішень, обговорення наслідків, формулювання власних висновків щодо безпечної поведінки.

5) Використання візуальних й мультимедійних матеріалів для кращого сприйняття й аналізу небезпечних ситуацій.

6) Систематичне поєднання теоретичних знань та практичних вправ, що дозволяє закріпити уміння аналізувати інформацію, визначати ризики, робити обґрунтовані висновки в реальних умовах.

7) Створення безпечного освітнього середовища, у якому учні мають можливість вільно висловлювати думки, ставити питання, обговорювати сумніви й оцінювати різні варіанти поведінки.

3. Формування критичного мислення на уроках «Я досліджую світ» не може бути епізодичним. Це процес, що потребує системності, послідовності та врахування емоційного й інтелектуального розвитку учнів.

Психолого-педагогічні основи формування навичок критичного мислення молодших школярів у контексті змістової лінії «Безпека» передбачають поєднання розвитку пізнавальних процесів, створення безпечного освітнього середовища, використання інтерактивних та діяльнісних методів. Уроки «Я досліджую світ» виступають оптимальною платформою для формування в учнів уміння приймати зважені рішення, аналізувати інформацію та відповідально ставитися до власної безпеки.

4. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що критичне мислення трактують як комплексну інтелектуальну здатність, яка забезпечує

усвідомлене сприймання інформації, логічне міркування та прийняття обґрунтованих рішень. У контексті освіти воно набуває провідної ролі для формування активної, відповідальної та самостійної особистості. Розуміння суті феномена критичного мислення є підґрунтям для розроблення методик його формування на уроках «Я досліджую світ», зокрема в змістовій лінії «Безпека».

5. Опрацювання фахової літератури, аналіз державних документів дало нам можливість окреслити **експериментальну методику «Формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Безпека» на уроках «Я досліджую світ»**», що здійснювалась у три взаємопов'язані етапи: **критично-інформаційний, критично-дослідницький, критично-креативний**. Пропонована методика забезпечує уявлення про специфіку використання різноманітних методів, прийомів, вправ, ігор у структурі уроків «Я досліджую світ» у початкових класах.

У травні 2025 року нами був проведений контрольний зріз.

Контрольний та експериментальний класи виявили різницю в рівнях сформованості навичок критичного мислення. Учні 4-А класу (контрольної групи) здебільшого мають задовільний рівень відповідних умінь і навичок. Основні труднощі в школярів викликало уміння співпрацювати в команді над створенням проєктів, спрямованих на формування навичок критичного мислення; самостійністю у виконанні завдань соціального та здоров'язбережувального спрямування тощо. Це вказує на необхідність активізувати роботу щодо формування навичок критичного мислення, урізноманітнювати творчі завдання на різних типах уроків.

Із таблиці 2.2. видно, що у 4-А класі (контрольній групі) суттєвих зрушень не відбулося; у 4-Б класі (експериментальній групі) значно зросла увага та інтерес школярів до уроків «Я досліджую світ».

Отримані результати дослідження свідчать про те, що після використання експериментальної методики у структурі уроків «Я досліджую світ» у початкових класах рівень сформованості критичного мислення в учнів 4-Б класу став значно кращим. На підставі цих результатів ми можемо

стверджувати, що програма нашого експериментального дослідження виявилася ефективною.

Отже, мета роботи була досягнута.

